

водячи на доказ свої думки цитати з Арістотеля, Теофраста та Овідія. Домисл автора, здасться, найбільше імовірний з усіх, досі висловлених; в кождім разі автор подає нову спробу правдоподібного пояснення сього, хоч і не маючого особливого значіння, але ще невьясненого археологічного питання.

О. Назарів.

Norblin, napisał Zygmunt Batowski (Nauka i sztuka, wyd. Towarz. naucz. szkół wyższych, XIII), Льв., 1911, с. 219.

Жан Петро Норблін, прізвищем La Gourdaïne, другорядний французький маляр другої половини XVIII в. (роджений 1745, вмер 1830 р.), відогравав визначну роль в історії польського штуки, взагалі в культурній спадщині Польщі: переїхавши до Польщі в 1774 р., на заклик кн. Адама Чарторийського, він прожив тут повних тридцять літ (до р. 1804) — майже всі часи своєї сили і творчости — і як маляр незвичайно діяльний, рухливий і ріжносторонній, визначився чималим впливом в розвиток польського малярства, а ще більше полишив по собі вдячну пам'ять величезною панорамою сучасного польського життя, яку зіставив в своїх нечисленних образах, ескізах, гравюрах і т. и. Є де що в них інтересне і для нас — типи і костюми козацькі, українські і т. п., а головне ім'я його стало у нас голосним завдяки його гравюрі „Мазепа“. Особливо в того часу, як пок. Лазаревський (в Київській Старині 1899 р.) проголосив Норблінову гравюру за найбільш певну — а властиво єдино певний портрет гетьмана Мазепи. Сею гравюрою (аквафортою) зайняв ся і др. Батовський в своїй монографії, і задля сих сторін (с. 43 — 5), присвячених Мазепиному портретови, вважаю потрібним принотувати його книжку на сторінках нашої часописи.

Судячи з слів д-ра Батовського, йому вдало ся вібрати, крім знаної досі аквафортти ще п'ять варіантів її, які зазначають етапи в розвитку сього твору Норбліна (з них три тільки, на жаль, публікує він в своїй книжці). „На першій плиті, в пізнійших стадіях скороченій майже о половину своєї довгости“, пише він, — „бачимо тільки зариси постати: лице в низьких контурах, під низькою футряною шапкою, очевидно — лице старого Жида з довгою, просто розділеною бородою, з довгим волосем, що вють ся взад голови над плечима, зазначеними так легко, що одержі розпізнати не можна. Вона виступає доперва в дальшій стадії праці, де артист посуває ся з іглою на долину плити. Тут Норблін убирає свою модель в рід жупана, на плечі кидає їй плащ в застіжками, на ший вшає медальон, а при тім заміняє шабасівку на вищу шапку, в верхом, що звисає як на козацьких шапках. На третій стадії — де бачимо постать так прибрану і де артист, задоволений результатом праці, кладе підпись — потім одначе затерту Norblin fc. 1775, — маємо вже фізіоно-

мію витіньовану... але останній контур вигляду усталюєть ся доперва на стадії V черев нову зміну костюму“. Ся V стадія в головнім майже не різнять ся від звісної, публікованої гравюри, що має підпись : Мазерра aetat. 70. Др. Б. підчеркує, що при змінах костюма фізіономія вістаєть ся майже незмінною від першої стадії до кінця, і в тім бачить доказ, що Норблін мав тут перед собою живу постать, тільки перебирав її в фантастичний костюм — „екзотичного достойника, або — що може скорше Норблін мав на думці — рембрандтівського рабіна“. Шож то була за жива постать, яку мав перед собою Норблін? Др. Батовский приймає звістку подану варшавським критиком Пьонтковским при нагоді норблінівської вистави, що се був „Жид-арендар кн. Чарторийских, популярний в княжих добрах під прізвиськом Мазепи“. Сю звістку Пьонтковський подав ві слів В. Дмоховского, а той мав се чути від кн. Влад. Чарторийского.

Се, безсумнівно, дуже інтересно; історія Норблінової аквафорти — ті зміни, які вона переходила під його рукою, позбавляють його рисунку всякої авторитетности, котру йому признавав Лазаревський. Але все таки, треба признати, вся ся історія з його „Мазепою“ не стає ясною від того пояснення, яке дає їй др. Батовский. Традиція про Жида Мазепу, як бачимо, не дуже авторитетна, бо опираєть ся на устних переказах з третіх рук. Ідея переробити непоказну фігуру княжого арендаря на якогось „екзотичного достойника“ була б дуже дивною, коли б тут не було якогось посереднього момента — напр. якогось портрета Мазепи-гетьмана, що міг чимсь нагадувати ту модель, яку мав перед собою Норблін, і піддати йому гадку переробити сю модель на портрет гетьмана.

Рембрандтівського рабіна (Букінгемської палати) Норблінів Мазепа в останніх стадіях нагадує дуже мало, по правді таки — не має нічого з ним спільного. Се очевидно якийсь „достойник“ дійсно — вождь, правитель. І коли прийняти, що рисуючи його, Норблін зовсім ані гадки не мав про Мазепу-гетьмана, а пізнійші аналогічні малюнки (як Делефлієів, опублікований мною в Ілюстров. Історії України) були тільки копіями з Норблінової аквафорти і теж не мали нічого спільного з Мазепо-гетьманом, крім подібного імени, — се робить таку безвихідну заплутанину, з якою дуже тяжко погодити ся. Думаю, що з часом нові знахідки подадуть вихід в неї, і тому не будемо спішити пробувати новими здогадами розв'язувати сю загадку Норблінівського Мазепи.

М. Грушевський.

A. de Mortillet — L'industrie Acheuléenne en Galicie (L'homme préhistorique 1909. Année VII, № 8, ст. 240—242).
Переглядаючи окazi львівських музеїв автор знайшов між иншим оказ